

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ «ΦΥΣΗ, ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

Περιβάλλον: Εμπνέομαι, Δημιουργώ, Προστατεύω!

Ένα βιωματικό ταξίδι από τις πρώτες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης έως τη σύγχρονη περιβαλλοντική τέχνη, με το περιβάλλον ως πηγή έμπνευσης, υλικών, τεχνικών και πολιτισμού

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΒΑΘΜΙΑΔΑ ΣΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΤΑΙ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Το πρόγραμμα προσφέρεται για μαθητές/μαθήτριες της Προδημοτικής και της Α΄-Στ΄ τάξης της Δημοτικής Εκπαίδευσης, με διαβαθμισμένες δραστηριότητες ανάλογα με την ηλικία και το επίπεδο της ομάδας.

Το πρόγραμμα είναι μονοήμερο (09:00-13:30 ή 09:00-16:30).

Στη σύντομη εκδοχή επιλέγεται αντιπροσωπευτικό σύνολο δραστηριοτήτων, ενώ στην εκτεταμένη εκδοχή μπορούν να αξιοποιηθούν περισσότερα εργαστήρια και δραστηριότητες επέκτασης. Ανάλογα με την τάξη που συμμετέχει στο πρόγραμμα εφαρμόζονται αντίστοιχα διαβαθμισμένες δραστηριότητες. Ενδεικτικές δραστηριότητες παρουσιάζονται στο στάδιο εφαρμογής του προγράμματος.

Η βασική παιδαγωγική πορεία παραμένει κοινή: φύση → παρατήρηση → πειραματισμός → τεχνική → τέχνη → πολιτισμός → περιβαλλοντική ευθύνη.

Σημείωση: Σε συνεργασία με το προσωπικό του Κέντρου και τους/τις συνοδούς εκπαιδευτικούς, το γενικό πλαίσιο εφαρμογής του προγράμματος, όπως παρουσιάζεται παρακάτω, μπορεί να αναπροσαρμοστεί και να διαφοροποιηθεί ως προς τις δραστηριότητες και τον τρόπο ανάπτυξής του, με βάση τις ανάγκες της κάθε ομάδας και τις συνθήκες που επικρατούν στα πεδία μελέτης.

ΣΤΟΧΟΙ

Οι μαθητές/μαθήτριες αναμένεται να:

- Αναγνωρίσουν το περιβάλλον ως διαχρονική πηγή έμπνευσης για την τέχνη και ως πηγή θεμάτων, μορφών, χρωμάτων, υλικών και εργαλείων δημιουργίας.
- Κατανοήσουν, μέσα από μια διαδρομή από τη σπηλιά στην Αλταμίρα (Ισπανία) έως τη σύγχρονη περιβαλλοντική τέχνη, πώς η παρατήρηση της φύσης μετασχηματίστηκε σε εικόνα, σύμβολο, τεχνική, τέχνη και πολιτισμό.
- Παρατηρούν και να συγκρίνουν στοιχεία του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, διερευνώντας γραμμές, σχήματα, μοτίβα, χρώματα, υφές, φως και μορφές.
- Πειραματιστούν με φυσικά υλικά και απλές καλλιτεχνικές τεχνικές, ανακαλύπτοντας πώς πρώτες ύλες του περιβάλλοντος μπορούν να μετατραπούν σε μέσα καλλιτεχνικής έκφρασης.
- Μετασχηματίζουν ερεθίσματα και προσωπικές παρατηρήσεις από το περιβάλλον σε πρωτότυπες δημιουργίες, αναπτύσσοντας φαντασία, αισθητική αντίληψη και δημιουργική σκέψη.

- Συνδέσουν το φυσικό περιβάλλον με την πολιτιστική κληρονομιά και τη λαϊκή τέχνη, κατανοώντας πώς φυσικά υλικά και μορφές αποκτούν χρηστική, συμβολική και καλλιτεχνική αξία, με αναφορές και στην κυπριακή παράδοση.
- Γνωρίσουν τη Land Art, την επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωση ως σύγχρονες μορφές δημιουργίας που μπορούν να μεταφέρουν μηνύματα για τη σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος.
- Αναπτύξουν συνεργασία, παρατηρητικότητα, κριτική σκέψη και υπεύθυνη στάση απέναντι στο περιβάλλον, υιοθετώντας τη λογική «Εμπνέομαι, Δημιουργώ, Προστατεύω».

ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

09:00-09:30 Αφιξη και καλωσόρισμα:

Παρουσίαση του προγράμματος, των βασικών κανόνων που διέπουν την εφαρμογή του προγράμματος και της κεντρικής ιδέας «Εμπνέομαι – Δημιουργώ – Προστατεύω». Τίθεται το ακόλουθο ερώτημα ως αφορμή για συζήτηση: «Πώς βοήθησε το περιβάλλον τον άνθρωπο να δημιουργήσει τέχνη και τι ευθύνη έχουμε σήμερα απέναντί του;»

09:30-10:30 Εισαγωγή στο θέμα με διαδραστικές δραστηριότητες:

- «Η Αλταμίρα – όταν η φύση έγινε εικόνα»: Με τη βοήθεια μιας διαδραστικής αφήγησης, οι μαθητές/μαθήτριες μεταφέρονται νοερά σε έναν μυστήριο κόσμο χωρίς χαρτί, μολύβια ή έτοιμες μογιές, όπου ο άνθρωπος είχε γύρω του κυρίως βράχους, φωτιά, φυτά και άγρια ζώα. Γνωρίζουν τις παλαιολιθικές παραστάσεις της σπηλιάς της Αλταμίρα (Ισπανία): βίσωνες, άλογα, ελάφια, αγριοκάτσικα, χέρια, γραμμές και σύμβολα. Συζητούν πώς ο άνθρωπος μπορούσε να παρατηρήσει ένα ζώο, να κρατήσει την εικόνα του στη μνήμη και να τη μετατρέψει σε αναπαράσταση πάνω στον βράχο, αξιοποιώντας φυσικές χρωστικές, κάρβουνο και τις ίδιες τις καμπύλες της πέτρας.
- Η αφήγηση της ιστορίας ολοκληρώνεται με την ανακάλυψη των ζωγραφιών το 1879 από τη μικρή Μαρία (θυγατέρα του αρχαιολόγου Marcelino Sanz de Sautuola), η οποία κοίταξε ψηλά στην οροφή του σπηλαίου. Το στοιχείο αυτό αξιοποιείται ως πρόσκληση παρατήρησης: «Κοιτάξτε εκεί όπου συνήθως δεν κοιτάμε. Παρατηρείτε κάτι που δεν προσέξατε προηγουμένως;»
- «Από την παρατήρηση στην εικόνα»: Οι μαθητές/μαθήτριες εντοπίζουν στο φυσικό περιβάλλον ένα σχήμα ή μία μορφή που τους θυμίζει κάτι άλλο και την αποτυπώνουν στο χαρτί με λίγες γραμμές. Στόχος είναι να βιώσουν τη μετάβαση φύση → παρατήρηση → μνήμη/φαντασία → αναπαράσταση.
- «Κυνηγοί γραμμών και σχημάτων»: Οι μαθητές/μαθήτριες παρατηρούν το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον και εντοπίζουν στοιχεία όπως καμπύλες, ευθείες, γωνίες, σπείρες, συμμετρίες, επαναλαμβανόμενα μοτίβα και ακανόνιστες μορφές. Στη συνέχεια, αποτυπώνουν τις παρατηρήσεις τους ζωγραφίζοντάς τις σε ένα φύλλο παρατήρησης και οργανώνουν τις ζωγραφιές τους σε δύο κατηγορίες: «Φυσικό περιβάλλον» και «Ανθρωπογενές περιβάλλον». Συγκρίνουν πού εμφανίζονται συχνότερα η γεωμετρική ακρίβεια, η ορθή γωνία και η επανάληψη και συζητούν πώς ο άνθρωπος άρχισε να απλοποιεί, να μετρά και να οργανώνει μορφές που παρατηρούσε γύρω του.

10:30-12:30 Μελέτη πεδίου και εργαστήρια δημιουργίας στο φυσικό περιβάλλον:

Ανάλογα με την ηλικία και τον διαθέσιμο χρόνο επιλέγονται και συνδυάζονται οι ακόλουθες δραστηριότητες:

- «Από τη γη στη μογιά»: Οι μαθητές/μαθήτριες αναζητούν πού «κρύβεται» το χρώμα στη φύση και παρατηρούν προεπιλεγμένα υλικά όπως χρώματα διαφορετικών

αποχρώσεων, άργιλο, κάρβουνο και κατάλληλες φυσικές χρωστικές. Με απλό τρίψιμο ή άλεση αντιλαμβάνονται την έννοια της χρωστικής.

- «Από τη χρωστική στη μπογιά»: Οι ομάδες συγκρίνουν μικρές ποσότητες χρωστικής με διαφορετικά συνδετικά / διαλυτικά μέσα. Γίνεται απλή δοκιμή με νερό και, όπου είναι κατάλληλο, επίδειξη ή ελεγχόμενο πείραμα αυγοτέμπερας με κρόκο αυγού και λίγες σταγόνες νερό. Γίνεται σύντομη αναφορά και σε άλλα διαλυτικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στην ιστορία της ζωγραφικής, όπως φυτικά κόμματα (π.χ. αραβικό κόμμα) και έλαια. Στόχος είναι να καταλάβουν οι μαθητές/μαθήτριες ότι η φύση έδωσε την πρώτη ύλη, ενώ ο άνθρωπος ανέπτυξε την τεχνική.
- «Πριν από το πινέλο»: Χωρίς συμβατικά πινέλα, οι μαθητές/μαθήτριες δοκιμάζουν καθαρά και ασφαλή φυσικά εργαλεία, όπως λεπτά κλαδιά, χόρτα ή φύλλα, και δημιουργούν ένα μικρό «συλλογή σημαδιών» με διαφορετικές γραμμές και υφές.
- «Από το φτερό στην καλλιγραφία»: Με καθαρά φτερά εκπαιδευτικής χρήσης ή ασφαλείς προσομοιώσεις, οι μαθητές και οι μαθήτριες παρατηρούν πώς η μύτη, η γωνία και η πίεση αλλάζουν τη γραμμή. Δοκιμάζουν λεπτές και παχιές γραμμές, καμπύλες και ρυθμικές κινήσεις και γράφουν ένα αρχικό ή μία σύντομη λέξη εμπνευσμένη από τη φύση.
- «Η φύση αφήνει το αποτύπωμά της»: Με χρήση της τεχνικής frottage αποτυπώνουν υφές από φλοιούς, πέτρες, φύλλα ή ξύλο. Συζητούν αν εδώ «ζωγραφίζουν» οι ίδιοι τη φύση ή αν η ίδια η φυσική επιφάνεια συμμετέχει στο έργο.
- «Από την ύλη στη μορφή»: Παρατηρούν πέτρες, ξύλα ή πηλό και αναζητούν μορφές που «κρύβονται» ήδη στο υλικό. Με απλές συνθέσεις διερευνούν τη μετάβαση από το φυσικό αντικείμενο στην τρισδιάστατη καλλιτεχνική μορφή.
- «Ζωγραφίζοντας με φως και σκιά»: Σχεδιάζουν το περίγραμμα σκιών από φύλλα, κλαδιά, δέντρα ή σώματα και, αν είναι εφικτό, επιστρέφουν στο ίδιο σημείο αργότερα για να παρατηρήσουν τη μεταβολή με βάση τον φωτισμό.

12:30-13:30 Δραστηριότητες σύνθεσης, πολιτιστικής σύνδεσης και ανατροφοδότησης:

- «Land Art – Το τοπίο γίνεται το έργο»: Οι ομάδες επιλέγουν ένα σημείο του φυσικού χώρου και δημιουργούν με πέτρες, πεσμένα φύλλα, κλαδιά, κουκουνάρια ή άλλα διαθέσιμα φυσικά στοιχεία. Μπορούν να σχηματίσουν σπείρες, κύκλους, μοτίβα, διαδρομές χρωμάτων ή μορφές που ακολουθούν τη γεωμετρία του εδάφους. Δεν κόβονται ζωντανά φυτά, δεν χρησιμοποιείται κόλλα και δεν αφήνεται ξένο υλικό. Το έργο φωτογραφίζεται. Τίθεται το ερώτημα στους μαθητές/μαθήτριες «Αν αύριο ο αέρας το αλλάξει, παύει να είναι τέχνη;». Τα υλικά μετά το τέλος της δραστηριότητας επαναφέρονται στο περιβάλλον.
- «Από τη φύση στον πολιτισμό»: Παρουσιάζεται μία αποξηραμένη κυπριακή νεροκολοκύθα και τίθενται τα ερωτήματα «Το δημιούργησε ο άνθρωπος ή η φύση;» και «Τι πρόσθεσε ο άνθρωπος;». Οι μαθητές/μαθήτριες παρατηρούν πώς ένα φυσικό αντικείμενο μπορεί να αποκτήσει χρηστική και διακοσμητική αξία και να γίνει φορέας πολιτισμού. Αρχικά ζωγραφίζουν φύλλα, λουλούδια, πουλιά, ήλιο, κύματα ή γεωμετρικά μοτίβα που βρίσκουν στο πεδίο και στη συνέχεια διακοσμούν την κολοκύθα (για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα υπάρχει και η δυνατότητα χρήσης χρηστικών παραδοσιακών αντικειμένων από φυσικά υλικά).
- «Από το χώμα στην κυπριακή κεραμική»: Οι μαθητές/μαθήτριες γνωρίζουν τον πηλό ως υλικό της γης και συζητούν πώς άργιλος, νερό, ανθρώπινα χέρια, φωτιά και διακόσμηση μπορούν να μετατρέψουν ένα φυσικό υλικό σε χρηστικό αντικείμενο και πολιτιστικό τεκμήριο. Φτιάχνουν το δικό τους χρηστικό αντικείμενο π.χ. πήλινο ποτήρι, πιάτο ή κανάτα και τα διακοσμούν με οδοντογλυφίδα με σχήματα που εντοπίζουν στο περιβάλλον της Κύπρου.

- Νέα ζωή στα αντικείμενα: Φτάνοντας στη σύγχρονη εποχή, οι μαθητές/μαθήτριες προβληματίζονται για τη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον σήμερα. Ενώ στο παρελθόν ο άνθρωπος αντλούσε κυρίως από τη φύση τα υλικά που χρειαζόταν για να δημιουργήσει, σήμερα παράγει μεγάλες ποσότητες υλικών και αντικειμένων που συχνά απορρίπτονται, παρόλο που μπορούν να αποκτήσουν νέα χρήση. Μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες επαναχρησιμοποίησης, οι μαθητές και οι μαθήτριες διαπιστώνουν ότι ένα παλιό ή φαινομενικά άχρηστο αντικείμενο μπορεί να μεταμορφωθεί σε κάτι καινούριο, χρηστικό ή καλλιτεχνικό. Έτσι, η δημιουργικότητα συνδέεται με τη μείωση των απορριμμάτων και την προστασία του περιβάλλοντος.
- «Υπαίθρια εγκατάσταση τέχνης (Installation)»: Σε έναν απλό σκελετό που σχηματίζεται από κομμένα κλαδιά, οι μαθητές/μαθήτριες τυλίγουν, δένουν και πλέκουν λωρίδες από παλιά υφάσματα, ρούχα ή άλλα υφασμάτινα περισσεύματα. Σταδιακά δημιουργείται μια πολύχρωμη κατασκευή που μπορεί να θυμίζει μικρή τέντα, καταφύγιο ή υπαίθρια εγκατάσταση τέχνης (installation). Η δραστηριότητα συνδυάζει φυσικά υλικά και επαναχρησιμοποιημένα ανθρώπινα υλικά και δείχνει πώς μπορούν να συνυπάρξουν σε ένα νέο έργο χωρίς να χρειάζεται να αγοράσουμε καινούρια υλικά.
- «Υφαντό χωρίς Αργαλειό»: Λωρίδες από παλιά ρούχα πλέκονται ανάμεσα σε κλαδιά ή σε απλό φυσικό σκελετό, δημιουργώντας συλλογικό έργο.
- «Αλλάζω χρήση – Δίνω νέα ζωή»: Οι μαθητές και οι μαθήτριες φέρνουν ή χρησιμοποιούν καθαρά παλιά υφασμάτινα αντικείμενα (π.χ. παλιά φανέλα, κάλτσες, κλπ) που δεν χρειάζονται πλέον. Με απλές τεχνικές μεταμόρφωσης μπορούν, για παράδειγμα, να δημιουργήσουν:
 - από μια παλιά φανέλα → τσάντα, μικρό μαξιλαράκι
 - από μια κάλτσα → κούκλα, ζώο, κλπ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ-ΟΔΗΓΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Συστήνεται όπως οι μαθητές/μαθήτριες:

- Φορούν άνετα κλειστά παπούτσια και ρούχα κατάλληλα για δραστηριότητες πεδίου και εικαστικό πειραματισμό.
- Έχουν καπέλο, νερό και ό,τι άλλο απαιτείται ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες.
- Ακολουθούν τον κανόνα «παρατηρώ και δημιουργώ χωρίς να βλάπτω»: δεν κόβουν ζωντανά φυτά, δεν μετακινούν οργανισμούς και δεν αφαιρούν φυσικά στοιχεία που δεν επηρεάζουν το οικοσύστημα.
- Επιστρέφουν τον χώρο στην αρχική του κατάσταση ή καθαρότερο από πριν.

Σημαντικές οδηγίες ασφάλειας:

- Για την παρασκευή φυσικών χρωμάτων χρησιμοποιούνται μόνο γνωστά, μη τοξικά υλικά που έχουν επιλεγεί εκ των προτέρων από τον/την εκπαιδευτικό.
- Τα φτερά δεν συλλέγονται τυχαία από το έδαφος. Χρησιμοποιούνται καθαρά φτερά εκπαιδευτικής χρήσης ή ασφαλείς προσομοιώσεις.
- Στη Land Art χρησιμοποιούνται μόνο ήδη πεσμένα/διαθέσιμα φυσικά υλικά και δεν χρησιμοποιούνται κόλλες, χρώματα ή πλαστικά που παραμένουν στο περιβάλλον.
- Στις δραστηριότητες επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης χρησιμοποιούνται μόνο καθαρά, στεγνά και ασφαλή υλικά χωρίς αιχμηρές ακμές, χημικά κατάλοιπα ή βιολογικά απορρίμματα.